

УДК 340.12:316+32:1+81'33
DOI 10.32755/sjlaw.2025.02.087

Пекарчук В. М.,

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії
держави і права, міжнародного права
гуманітарного факультету (очного та заочного навчання),
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-7750-1474;

Петровська Ю. М.,

кандидат історичних наук, доцент, проректор,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0005-8131-2210;

Попружна А. В.,

кандидат історичних наук, доцент,
тимчасово виконуючий обов'язки
начальника кафедри теорії та історії
держави і права, міжнародного права
гуманітарного факультету (очного та заочного навчання)
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5079-2865

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ У ЗАГАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ ПРАВА: МІЖ СОЦІОЛОГІЄЮ, ПОЛІТИЧНОЮ ФІЛОСОФІЄЮ ТА ЛІНГВІСТИКОЮ

У статті досліджено міждисциплінарний вимір загальної теорії права. Розкрито потенціал соціології права як інструмента виявлення фактичної дії норм, аналізу розриву між законом і соціальною практикою, дослідження неформальних регуляторів та інституційної взаємодії. Зазначено, що політична філософія дозволяє критично оцінити правову дійсність, осмислити ціннісні засади нормативних рішень, а також визначити ідеологічні орієнтири, що лежать в основі правового регулювання. Окрему увагу приділено лінгвістичному підходу до права, у межах якого право розглядається як мовна практика, що формує і структурує правову реальність.

Ключові слова: лінгвістичний підхід, методологія права, нормативізм, право, правова реальність, праворозуміння, політична філософія, соціологія права.

Постановка проблеми. Сучасна загальна теорія права перебуває на перехресті глибоких трансформацій, спричинених як внутрішніми запитами на оновлення методології, так і зовнішніми викликами, пов'язаними з кризою нормативізму, потребою в концептуальному переосмисленні ролі права в суспільстві. Факторами, що посилили актуальність останнього, стали екстраординарні умови, включно з протикарантинними заходами, а згодом – російське повномасштабне вторгнення на територію Української держави. У таких умовах право виявляється не лише інструментом регуляції, а й цариною боротьби за цінності, сенси й ідентичності, що актуалізує потребу в глибшому аналізі його соціального, політичного та комунікативного виміру. Питання довіри до правових інституцій, правовладдя в умовах надзвичайного та воєнного станів, механізмів легітимації державних рішень потребують теоретичного осмислення, яке виходить за межі нормативного підходу.

Наголосимо, що в умовах постпозитивістської епохи постає потреба у виході за межі суто юридичного дискурсу й зверненні до міждисциплінарних підходів, що дозволяють осмислити право як складне соціокультурне явище. Так, соціологія права дає змогу виявити фактичну дію норм у суспільстві, політична філософія – критично осмислити засади легітимності, влади та справедливості, а лінгвістика – проаналізувати мовну природу правових конструкцій, інтерпретацій і комунікації. Кожен із цих підходів висвітлює ті аспекти правової реальності, які залишаються поза увагою традиційного нормативізму: соціальні механізми функціонування права, ціннісно-аксіологічне навантаження правових рішень, дискурсивні практики, у яких вибудовується правовий зміст. Зокрема, через лінгвістичний підхід право постає як форма комунікативної взаємодії, у межах якої інституціоналізуються уявлення про належне, дозволене та заборонене. А політико-філософський аналіз дає підстави для критичної оцінки правових систем з огляду на їхню здатність відображати засади правовладдя й поваги до гідності людини.

Синтез цих підходів не лише розширює епістемологічні горизонти правознавства, а й сприяє формуванню цілісного уяв-

лення про право як явище, що не зводиться лише до системи норм, а вкорінене в контексти культури, мови й політики.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю оновлення теоретико-правової парадигми в аспекті відкритої, плюралістичної та рефлексивної моделі права, що інтегрує до свого арсеналу здобутки суміжних наук та відповідає на виклики сучасного світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо помітне зростання інтересу вітчизняних науковців до тематики міждисциплінарних досліджень правових явищ.

Сучасні наукові роботи показують, що все більше дослідників цікавляться вивченням правових норм і практик на основі даних та соціологічних підходів. Публікації в цій галузі часто використовують кількісні та якісні методи для вивчення соціального впливу права, його ефективності та відповідності соціальним потребам. Особлива увага приділяється дослідженню правової культури [1–2], соціальних детермінант правової поведінки та ролі права у розв’язанні соціальних конфліктів [3, с. 242–247].

На перетині з політичною філософією публікуються праці, які переосмислюють фундаментальні питання легітимності, справедливості та влади в контексті сучасних правових систем [4–5]. Новітні дослідження часто звертаються до класичних філософських концепцій, адаптуючи їх для аналізу нових викликів, таких як розвиток цифрових технологій, глобалізація та питання прав людини. Особливий інтерес викликають дискусії щодо співвідношення права і моралі, меж державного втручання та концепцій правової держави [6–7].

Лінгвістичний контекст у правових дослідженнях демонструє посилення аналітичного потенціалу, зумовленого зростаючим інтересом до дискурсивної природи права та його функціонування як комунікативної практики. Останні публікації зосереджуються на аналізі мови права як інструменту соціальної комунікації та влади. Досліджуються питання інтерпретації юридичних текстів, впливу мовних конструкцій на правові рішення, а також роль дискурсу у формуванні правових норм і практик [8].

Водночас майже відсутні міждисциплінарні праці, які інтегрують підходи з усіх трьох зазначених галузей. Таке комплексне дослідження надасть системний погляд на правові явища, розглядаючи їх одночасно як соціальні факти, політичні конструкти та лінгвістичні феномени. Аналіз такого контексту дозволяє виявити нові теоретичні межі та методологічні інновації, що сприяють глибшому розумінню складної природи права.

Метою статті є окреслення міждисциплінарних підходів у загальній теорії права – соціологічних, філософських та лінгвістичних – як перспективних напрямів розвитку методології правових явищ.

Виклад основного матеріалу. Загальна теорія права в умовах сучасних трансформацій праворозуміння дедалі більше тяжіє до відкритості щодо інших наукових дисциплін. Ця відкритість, на нашу думку, обумовлена як внутрішнім методологічним пошуком, так і зовнішніми викликами, що поставили під сумнів домінування нормативізму. У зв'язку з цим міждисциплінарність розглядається не як факультативне доповнення, а як онтологічно обґрунтована потреба в розширенні пізнавальних горизонтів права. Найбільш ефективною видається інтеграція загальнотеоретичних юридичних досліджень із соціологією, політичною філософією та лінгвістикою.

По-перше, розглянемо соціологію права як засіб верифікації ефективності соціальних норм, зокрема правових.

Соціологічна перспектива дозволяє дослідити право як елемент соціального порядку, який не просто існує у вигляді формальних норм, а реалізується у поведінці членів соціуму, в інституційній взаємодії. Соціологія права надає інструментарій для виявлення розриву між нормами, що формально встановлені, і тими, що реально функціонують. Такий підхід уможливлює аналіз соціального сприйняття та контекстуальних чинників, що впливають на правову дію. Зокрема, соціологія права дозволяє дослідити, чому певні норми залишаються декларативними, тоді як інші – хоча й не завжди однозначно закріплені – відіграють реальну регулятивну роль. Це відкриває перспективу критичної оцінки ефективності правового регулювання, з ура-

хуванням чинників соціальної легітимності, правосвідомості та механізмів неформального впливу.

Такі автори, як Є. Ерліх, Н. Луман, Б. Латур і сучасні дослідники (зокрема в рамках соціологічної школи права) пропонують бачення права як «живого» явища, глибоко вкоріненого у соціальні структури.

Право в межах соціологічного підходу розглядається не як замкнена нормативна система, а як динамічне явище, що формується і трансформується під впливом суспільних практик, інституційних взаємодій, звичаїв та очікувань. У цьому контексті нормативний текст лише позначає орієнтири, тоді як справжній зміст правового регулювання розкривається у способах його сприйняття, застосування і адаптації в конкретних соціальних умовах. Таке бачення дозволяє виявити, як фактична дія норм може відхилятися від їхніх формальних установлень і як правопорядок підтримується не лише за допомогою державного примусу, а й через мережу неформалізованих механізмів: довіру, взаємні очікування, комунікативні практики. У результаті право постає як феномен, що живе в соціальному тілі, еволюціонує разом з ним і не може бути повністю зведене до текстуального або формального виміру.

На нашу думку, роль соціології як інструмент дослідження правових явищ визначається такими ключовими положеннями.

По-перше, це виявлення фактичної дії норм у суспільстві. Соціологія дозволяє дослідити не лише нормативний зміст права, але й його реалізацію в реальному соціальному контексті. Вона фіксує, як норми впливають на поведінку, які з них реально виконуються, а які залишаються суто декларативними.

По-друге, це аналіз розриву між формальними нормами та реальними суспільними відносинами. Один із головних внесків соціології – виявлення дисбалансів між законом «на папері» та законом «у дії», що дозволяє оцінювати ефективність правового регулювання та дієвість правозастосування.

По-третє, це дослідження неформальних регуляторів соціальної поведінки. Соціологічний підхід розглядає право в контексті соціальних норм, звичаїв, очікувань, неформальних санкцій і культурних моделей, що впливають на правову поведінку

нарівні з офіційним законодавством. А це своєю чергою дозволяє дослідити право як соціокультурне явище [9, с. 223–233].

По-четверте, це вивчення права як елементу соціального порядку. Право постає не як автономна структура, а як частина ширшої соціальної системи, що забезпечує стабільність і впорядкованість відносин у межах соціуму через врегулювання взаємодій між індивідами та групами.

По-п'яте, це оцінка правосвідомості та рівня легітимності правових норм. Соціологія дозволяє з'ясувати, наскільки ті чи інші правові приписи сприймаються як справедливі, необхідні або обов'язкові, а також вивчити чинники, що впливають на рівень добровільного підпорядкування праву.

По-шосте, це дослідження інституційної взаємодії в межах правової системи. Соціологічний аналіз охоплює не лише індивідуальну поведінку, а й механізми взаємодії між судами, адміністрацією, органами правопорядку, а також динаміку їхньої легітимності та ефективності.

По-сьоме, це інтерпретація права як процесу, а не статичної структури. Соціологічне бачення права зосереджується на праві як процесі – у комунікації, у розв'язанні конфліктів, у трансформації норм під впливом змін у суспільстві, що протиставляється статичному нормативізму.

По-друге, розглянемо політичну філософію як методологічний інструментарій для вивчення правових явищ. На відміну від позитивістських підходів, які зосереджуються на формальних ознаках правових норм, політична філософія дозволяє осмислювати глибинні засади, що лежать в основі права як інструменту влади, порядку й справедливості. Вона ставить під сумнів очевидне й пропонує розглядати право в контексті фундаментальних питань: що таке справедливість, якою має бути легітимна влада, яка межа допустимого обмеження свободи в ім'я публічного інтересу.

Такий підхід сприяє виявленню не лише ціннісних засад нормативних рішень, а й ідеологічних передумов, що впливають на юридичну аргументацію та структуру права загалом. Політична філософія дозволяє осмислити, як різні уявлення про свободу, рівність, авторитет і спільне благо формують різні мо-

делі правового устрою. Вона також уможливорює критичний аналіз того, які соціальні групи мають доступ до нормотворення, які інтереси інституціалізуються через право, а які – маргіналізуються. У результаті право розглядається як не лише нормативна, але й політично визначена система, що несе в собі відбиток певного уявлення про порядок і владу в суспільстві.

Політико-філософський аналіз дозволяє побачити, що право – це не лише технічний інструмент врегулювання, а й царина протистояння концепцій добра, свободи, рівності, суспільного договору. У цьому контексті правові норми постають не як нейтральні імперативи, а як вираз певного політичного бачення порядку та соціальної організації.

У цьому сенсі не можемо не згадати історичну школу права, яка першою системно підкреслила вкоріненість права в культурно-політичному середовищі конкретного народу. На відміну від універсалістських підходів, історична школа розглядала право як органічне явище, що постає з «духу народу» і тому є носієм його колективної ідентичності, історичної пам'яті та політичного досвіду. Такий підхід наголошує на неможливості редукувати право до абстрактної формальної логіки, оскільки кожна правова система містить у собі ідеї, що відображають домінуючі політичні наративи та конфігурації влади в конкретний історичний момент.

Тому політико-філософський вимір у загальній теорії права слугує не лише засобом критичної оцінки правової дійсності, а й платформою для формулювання альтернативних моделей справедливого суспільного устрою, де право виконує і регулятивну, і ціннісну функцію. Застосування політичної філософії в загальній теорії права відкриває простір для оцінки права за критеріями моральної обґрунтованості, суспільної легітимності й захищеності людських прав.

По-третє, розглянемо лінгвістику як елемент методології правових явищ і процесів. Лінгвістичний підхід до права ґрунтується на усвідомленні того, що право функціонує насамперед як мовна система – у вигляді нормативних текстів, правових висловлювань, судових рішень, актів тлумачення та аргументації [10, с. 22–27]. Це означає, що правовий сенс не є «даністю»,

а формується, передається і відтворюється через мову, в межах дискурсивних практик. Лінгвістика дозволяє виявити структурні, семантичні та прагматичні особливості правового мовлення, а також дослідити, як саме через мову право набуває обов'язкової сили.

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз юридичних текстів як складних комунікативних актів, що передбачають не лише формальне кодування норми, а й взаємодію між автором (нормотворцем), адресатом (суб'єктом права) та інтерпретатором (наприклад, судом). Лінгвістика дозволяє ідентифікувати полісемію, неясність, інтертекстуальність, що часто приховано впливають на зміст правових норм і практик. Вона сприяє дослідженню формування консенсусу через юридичну мову, а також мовного насильства – зокрема, в контексті дискримінаційних норм або судових практик, що відтворюють нерівність.

Таким чином, лінгвістичний аналіз не лише розширює межі традиційного юридичного мислення, а й уможливлює новий рівень критичної рефлексії над правом як соціальним феноменом. Він дозволяє побачити, що мовна форма є невід'ємною від змісту права, тому розуміння і застосування норм неможливі без аналізу їхнього мовного коду та комунікативного контексту.

Висновки. У сучасних умовах трансформації праворозуміння загальна теорія права дедалі виразніше потребує міждисциплінарного осмислення, у якому ключову роль відіграють соціологія, політична філософія та лінгвістика. Ці науки не тільки доповнюють правову методологію, а й сутнісно змінюють уявлення про саме право – з нормативної системи воно постає як соціально вкорінене, політично детерміноване та мовно сконструйоване явище. Соціологічний підхід дозволяє осмислити право як практику, що реалізується у щоденній взаємодії, відчужений від формальних норм; політико-філософський аналіз виявляє ідеологічні та ціннісні засади правового порядку; лінгвістика – демонструє, як правовий зміст формується і реалізується в мовленні та комунікації. Такий підхід актуалізує необхідність переосмислення загальнотеоретичної юриспруденції як відкритої інтелектуальної системи, що здатна критично оцінити власні засади.

Список використаних джерел

1. Атаманова Н. В., Дяченко О. В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної Української держави. *Нове українське право*. 2022. № 1. С. 82–87.
2. Вахнюк Н. М. Основні проблеми формування правової культури молоді в Україні. *Нове українське право*. 2023. № 3. С. 128–134.
3. Фідря Ю. О. Альтернативні способи вирішення спорів: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 86. Т. 2. С. 242–247.
4. Висоцький О. Ю. Легітимність у міжнародному праві: сутнісні та комунікативні виміри. Глобальний інформаційний простір як чинник розвитку міжнародних відносин / за заг. ред. І. В. Іщенка. Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2023. С. 120–209.
5. Ковальчук В. Легітимність влади як правовий феномен та її прояви в умовах демократичної трансформації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4 (28). С. 272–281.
6. Кучук А. М. Право в умовах постмодерну: правовий дискурс : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 130 с.
7. Корнієнко М. В. Забезпечення прав людини органами правопорядку в екстраординарних умовах: доктринальний аспект. Одеса : Юридика, 2023. 170 с.
8. Мінченко О. В. Загальнотеоретичні та методологічні засади системи юридико-лінгвістичних знань : монографія. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2019. 384 с.
9. Кучук А. М. Основи теорії правового поліцентризму : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.
10. Мінченко О. В. Юридико-лінгвістична інтерпретація правових текстів: загальнотеоретичний аспект. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 3. С. 22–27.

Pekarchuk V.,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department
of Theory and History of State and Law, International Law
of the Humanities Faculty (full-time and part-time),
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7750-1474;

Petrovska Y.,

PhD in History, Associate Professor, Vice-Rector,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0005-8131-2210;

Popruzhna A.,

Acting Head of the Department of State and Law Theory and History,
International Law of the Humanities Faculty (full-time and part-time),
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5079-2865

INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN GENERAL THEORY OF LAW: BETWEEN SOCIOLOGY, POLITICAL PHILOSOPHY AND LINGUISTICS

The relevance of the study is stipulated by the urgency to update the theoretical and legal paradigm in the aspect of an open, pluralistic and reflexive model of law integrating the achievements of related sciences into its arsenal and responding to the challenges of the modern world.

The purpose of the article is to outline interdisciplinary approaches in the general theory of law – sociological, philosophical and linguistic – as promising directions for the development of the methodology of legal phenomena.

The article explores the interdisciplinary dimension of the general theory of law in the context of the modern transformation of legal understanding. Attention is focused on the fact that openness to other scientific subjects is not only a consequence of methodological search, but also a reaction to the crisis of the normative paradigm. Interdisciplinarity is considered as an ontologically justified necessity to understand law not only as a system of norms, but as a complex social, political and linguistic phenomenon.

The potential of the sociology of law as a tool for identifying the actual operation of norms, analyzing the gap between law and social practice, studying informal regulators and institutional interaction is revealed. The sociological perspective allows us to study law as an element of social order, which does not simply exist in the form of formal norms, but is implemented in the behavior of society members, and in institutional interaction.

It is noted that political philosophy allows us to critically assess legal reality, comprehend the value principles of normative decisions, and also determine the ideological guidelines that underlie legal regulation. Political philosophy allows us

to comprehend how different ideas about freedom, equality, authority and the common good shape different models of the legal system.

Special attention is paid to the linguistic approach to law, within which law is considered as a linguistic practice that forms and structures legal reality. Taken together, these directions demonstrate the urgency to go beyond normative positivism and expand the research framework of the general theory of law by integrating it into a broader humanitarian context.

Key words: *linguistic approach, methodology of law, normativism, law, legal reality, legal understanding, political philosophy, sociology of law.*

References

1. Atamanova, N. V. and Diachenko, O. V. (2022), "Legal culture and its role in shaping the rule of law of the modern Ukrainian state", *New Ukrainian Law*, No. 1, pp. 82–87.
2. Vakhniuk, N. M. (2023), "Main problems of formation of legal culture of youth in Ukraine", *New Ukrainian Law*, No. 3, pp. 128–134.
3. Fidria, Yu. O. (2024), "Alternative dispute resolution methods: theoretical and practical aspects", *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, No. 86, Vol. 2, pp. 242–247.
4. Vysotskyi, O. Yu. (2023), "Legitimacy in international law: essential and communicative dimensions", *The global information space as a factor in the development of international relations*, by Ishchenko, I. V. (Ed.), Lysenko M. M. Publishing House, Nizhyn, pp. 120–209.
5. Kovalchuk, V. (2020), "Legitimacy of power as a legal phenomenon and its manifestations in the conditions of democratic transformation", *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, Vol. 7, No. 4 (28), pp. 272–281.
6. Kuchuk, A. M. (2023), *Law in the postmodern era: legal discourse : monograph*, Yuridyka Publishing House, Odesa.
7. Korniienko, M. V. (2023), *Ensuring human rights by law enforcement agencies under extraordinary conditions: a doctrinal aspect*, Yuridyka Publishing House, Odesa.
8. Minchenko, O. V. (2019), *General theoretical and methodological foundations of the system of legal-linguistic knowledge : monograph*, National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine, Kyiv.
9. Kuchuk, A. M. (2017), *Fundamentals of the theory of legal polycentrism : monograph*, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs; Lira LTD, Dnipro.
10. Minchenko, O. V. (2018), "Legal and linguistic interpretation of legal texts: generalized theoretical aspect", *State and Regions. Series: Law*, Vol. 3, pp. 22–27.